

(ע"ב) 'מתיב רב יוסף: רבי שמעון אומר הוכשרו בשחיטה... אמר ליה אביי: עשאוהו כהכשר מים מדרבנן' – כתבו התוס' (עג: ד"ה הוכשרו) שכאן מבואר, שזה שאמר ר' שמעון שהשחיטה מכשרת לקבל טומאה – מדרבנן הוא, אבל מדאורייתא אין הבשר מוכשר לקבל טומאה ע"י שחיטה.

(א). לולא דבריהם היה מקום לפרש שאמנם שחיטה מכשרת מהתורה, אך אין הבשר עושה ראשון ושני אלא מדרבנן, כיון שאין שם הכשר משקה. וכנראה אין מסתבר כן לתוס', כי אילו היתה זו סברה דאורייתא, שהשחיטה חשובה להכשיר הבשר, לא היה נראה לחלק בין טומאת הבשר עצמו, לעשייתו ראשון ושני את מגעו. ודוקא לענין חיבת הקדש נסתפקו, שמא אין זו אלא מעלה לפסול ולא טומאה גמורה לטמא אחרים.

ואין להקשות אם יש מקום לחלק ביניהם, כיצד הוכיח רב יוסף משחיטה לצריד של מנחות – שמכל מקום מוכח משחיטה המכשרת לגמרי, שאין צריך דוקא משקה, ושוב יש לומר שגם צריד עושה ראשון ושני.

ב. גם הר"ן בחדושיו כאן כתב שהכשר שחיטה – דרבנן, אלא שהוא פרש כן גם בדעת המקשה, ולא בתירוץ הגמרא. ולדעתו הנחה פשוטה היא שאין זה הכשר מדאורייתא, שלא מצינו מקור לכך).

'ועדיין משקה טופח עליה' – כלומר, טופח על מנת להטפיה, שלא מצינו בשום מקום שיעור 'טופח' בלבד, אלא או 'טופח על מנת להטפיה' או די ב'משהו'. ומכאן (ומעוד מקומות) נראה שבפחות מוטפח על מנת להטפיה לא חל עליו שם 'משקה' לשום דבר, שלכך אינו מכשיר לקבל טומאה. (עפ"י חדושי הגר"ח – טומאת אוכלין ז,ה)

דף לו

'מסוכנת ממאי דשריא...' – הרשב"ש (בשו"ת, ש) נשאל, מפני מה התירו את המסוכנת? והשיב '... מי יאמר שזאת הבהמה שהיא מסוכנת, תמות, שמא תבריא בלא ששחטוה, שהרי אף בבני אדם אנו מוצאים כן, שמגיעים עד שערי מות ומתרפאים ויש בריאים ומתים פתאום'.

וכן הביא בחלקת יואב (יו"ד קמא, ז) מהראב"ד (בפירושו לתורת כהנים שמיני ספ"ג) ומספר הכוזרי, שהטעם שמסוכנת מותרת הוא לפי שאין מיתתה ודאית, שאם ימצא לה סם מתאים – תתרפא.

ואולם בספר אור שמח (שחיטה ח, יז) כתב שמלשון הסוגיא משמע כדברי בעל האשכול, שאפילו ודאי מתה וידוע שאין לה רפואה כלל – לא אסרה תורה, לפי שאין בה חסרון באברים, כטרפה.

וע' בשו"ת חת"ס יו"ד נח.

'השתא מחיים אסירא לאחר מיתה מיבעי?!' – ודלמא לעולם אימא לך היינו נבלה היינו מסוכנת... ודלמא היינו טרפה היינו מסוכנת...' – יכול היה להקשות גם באופן אחר: שמא מסוכנת אסורה באיסור לעצמה, משום זאת החיה אשר תאכלו ואיסור זה אינו כולל נבלה וטרפה – אלא שמסתבר שאם היינו למדים איסור למסוכנת מ'זאת החיה...', היה לנו להכליל גם טרפה ונבלה באיסור זה, שהרי שתיהן אינן בכלל 'חיה'. (עפ"י תוס' להלן בע"ב ד"ה ומה. ומהרש"א מהדו"ב שם. וכע"ז בחדושי הר"ן).

'יבא איסור נבלה ויחול על איסור חלב, יבא איסור טרפה ויחול על איסור חלב' – שאיסור חל על איסור כשהוא כולל גם דברים מותרים, ומתוך שאיסור נבלה או טרפה חל על הבשר המותר, חל גם על החלב.

וגם לפי הדעה הסוברת שאין איסור חל על איסור ב'כולל' – כאן גזרת הכתוב היא שאיסור חל על איסור. (עפ"י תוס' מכות טז: סד"ה ריסק).

וע"ע תוס' יבמות לג: ד"ה אמר, ובשער המלך – איסור"ב יז, ב דף סג ובבית הלוי ח"א מו. ובתו' בזבחים (ע). תמהו למ"ד בכל מקום איסור חל על איסור בכלל, מדוע הוצרכו ללימוד מיוחד שנבלה וטרפה חלים על חלב.

ובספר בית ישי (קטז; קטז, הערה ז) יצא לחדש שאכן איסורי נבלה וטרפה הפרטיים, אינם חלים על חלב (משום שהוא דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, ע"ש), אלא נתחדש כאן לאו מיוחד על חלב של נבלה וטרפה, לאו משם חדש ד'אכול לא תאכלוהו'.

וע"ע, מלבד דוחק הלשון (כמו שהרגיש שם), מהו זה שעשו צריכותא (בזבחים ע) לנבלה וטרפה – ואם יש כאן אזהרה חדשה, הלא אין מזהירין מן הדין, ודאי הוצרך להזהיר בנבלה ובטרפה. (אבל כפי ההבנה הפשוטה – ל"ק, שאין כאן עונש ואזהרה חדשים אלא לימוד שהאיסור חל על איסור אחר, וכמוש"כ בליקוטים שבסוף ספר בית מאיר).

ולכאורה נראה באופן אחר, שלכך הוצרך הכתוב לומר שחלים על איסור חלב, שלא תאמר שהחלב דבר שיצא לידון בדבר החדש ובטל כללו ממנו, (וכמוש"כ בבית ישי אליבא דאמת), קמ"ל שחלים עליו איסורי נבלה וטרפה, ולעולם לוקה משום הלאוין הפרטיים שלהם).

(ע"ב) ז'נבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי – שלא אכלתי בשר 'כוס כוס' מעולם. ולא בא בפני בשר פגול – שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם. משום רבי נתן אמרו: שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה' – כינה בשר הנוטה למות 'נבלה וטרפה', שהרי היא עומדת להתנבל, וכשם שאסרה תורה בשר טרפה משום שסופה למות, מפני אותו טעם נמנע מלאכול בהמה זו, הגם שאינה 'טרפה'.

וכינה בשר שהורה בו חכם, או בשר שלא הורמו מתנותיו, בשם 'פיגול' – שהפיגול הוא דבר שנאסר ע"י מחשבה, וכן בשר זה, לפי מחשבת השואל, שמא הוא דבר אסור. וכן הרמת המתנות תלויה במחשבה כבתרומה, שנותן עיניו בצד זה ואוכל בצד זה. (עפ"י מהרש"א. וע' רש"י שפרש 'טרפה' באופן אחר).

– מכאן (ומלהלן מד): כתב הרמב"ם ז"ל (מאכלות אסורות ד, יא יב): 'בהמה שהיא חולה מחמת שתשש כחה ונטתה למות – הואיל ולא אירעה מכה באבר מאיבריה הממיתים אותה – הרי זו מותרת. שלא אסרה תורה אלא כעין טריפת חית היער, שהרי עשה בה מכה הממיתה אותה.

אף על פי שהיא מותרת, גדולי החכמים לא היו אוכלין מבהמה שממהרין ושוחטין אותה כדי שלא תמות, ואעפ"י שפרכסה בסוף שחיטה. ודבר זה אין בו איסור אלא כל הרוצה להחמיר על עצמו בדבר זה – הרי זה משובח'. (וכן הובא בשלחן ערוך יו"ד יז, ג; קטז, ז).

ובבהמה של נכרי, שאין שם הפסד, יש להחמיר ולאסור אפילו בפרכוס, אך גם זו היא מידת חסידות ולא מן הדין – עפ"י רמב"ן ורשב"א, מובא ט"ו יו"ד יז סק"ח. ע"ש.

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב יח) שאין בכלל בהמה מסוכנת – לענין זה שממדת-חסידות אין אוכלים אותה גם בפרכוס – בהמה שהרדימו את חושיה והרגשותיה למשך זמן קצר ע"י גז (באופן שידוע שאין הגז יכול לפגוע באחד מהאברים המטריפים), שאעפ"י שצריך פירכוס לידע שלא נפגעה ע"י גז מרובה באופן שמתה קודם גמר השחיטה, מ"מ אין לה דין מסוכנת כלפי החמרה שממדת-חסידות, כיון שאמדו מראש שהגז לא ישפיע אלא לזמן מועט, וגם ידענו מהפרכוס שלא היה בגז כדי מיתה, הלכך אין נראה לחוש לענין מידת-חסידות זו, שמא לא אמדו יפה והיה שם גז במידה מרובה. וזה שממהרין לשחטה – לא משום שמא תמות, אלא כדי שלא תפוג השפעת הגז ותקיץ מתרדמתה).

'היכי דמי מסוכנת? אמר רב יהודה אמר רב: כל שמעמידין אותה ואינה עומדת' – פשוט הדברים מורים שמעמידים אותה בידיים, ואינה נשארת עומדת. ומכאן שאם נשארה עומדת – אינה בכלל 'מסוכנת'. וכן נראה מסימטת הראשונים והשלחן ערוך. (נמוקי הגרי"ב, בסוף המסכת). ואולם הרמ"א (יו"ד יו, א) הביא מהכלבו בשם הראב"ד לפרש, שבאים להעמידה בגערה או במקל – ואינה נעמדת. אבל אם העמידה בידיים, הגם שהיא נשארת עומדת, אין זו הוכחה שאינה מסוכנת.

והוסיף ה'תבואות-שור' לפי זה, שאפילו אם העמידה בידיים והלכה – לא יצאה מחזקת מסוכנת, כי נקל יותר ללכת מאשר לקום ולעמוד מעצמה. והגרי"ב (שם) חולק על דין זה. ('ועמדתי מרעיד אשר החליט הדבר מצד הסברא ולא כן הוא... אם כן בהלכה הלוך יפה, אף שהעמידה אחרים, ברור להלכה ולמעשה דמוציא מכלל מסוכנת – אם כי דקשה לחלוק על התבואות-שור שהיה יחיד בדורו, כמו שכתב בנדוע ביהודה בחדושי יו"ד – אולי כתב זה דרך עיון לעורר לב המעיין והמעייין יכריע').

(כתב שם 'ראיה מוכרחת שאין עליה תשובה', שהליכה מוציאה מידי מסוכנת, דלא כהתבואות שור, משיטת הפוסקים (ש"ך נח סק"ו. ודלא כב"ח) שהנפלה שהעמידה והלכה ד' אמות הלוך יפה – אין חוששים לה, הגם שאין מועיל שם בדיקה ע"י עמידתה במקל או בגערה, אם כן כל שכן כאן שמועילה עמידה ע"י מקל וגערה, ודאי שתועיל הליכה. וצריך עיון בראיתו, כי הנה התבו"ש שאוסר בהליכה, ודאי מדבר בבהמה שלא נעמדה מעצמה ע"י מקל וגערה, שאל"כ אינה בחזקת מסוכנת כל עיקר, ועל אופן כזה כתב שאם העמידה והלכה, לא יצאה מחזקתה. ואילו שם אין מפורש בפוסקים אופן כזה, ואכן י"ל שבהמה שנפלה ולא נעמדה ע"י גערה ומקל, לא יועיל שיעמידה בידיים ותלך).

*

וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה בגימטריא: 'ויבא איסור נבילה יחול על איסור חלב. נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא (עם הכולל) בגימטריא: ויבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב. (גליונות קהלות יעקב)

דף לח

הערות וצינונים

'אמר רב ענן: לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל...'. – על מאמרי רב ענן משמו של שמואל בש"ס, (ועל הכינוי 'מר שמואל'), ושאר מאמריו – ע' במצוין בב"ב לח.

'אלא אי אמרת בסוף שחיטה, ליחוש דלמא בתחלת שחיטה זינקת' – כתב הרשב"א שרבא יפרש 'מצא כתלים מלאים דם' – כתלי הבית, ולפי מיקום הדם בכתלים ניתן לדעת אם בתחילת השחיטה ניתן או בסופה. וכגון שזזה הבהמה לפני גמר השחיטה למקום אחר. (או ע"י אומדן המקום, אם למטה או למעלה, כמוש"כ רש"י).

(הרא"ה בבדק-הבית (ב"ב ש"ג) חלק על כך, שכל כגון זה היה לפרש בגמרא. ופרש שם בדרך אחרת, שרבא יפרש שר"ש חולק וסובר שזינוק עדיף מפירכוס, ואפילו בתחילת השחיטה. והתוס' פרשו שלדעת רבא אין חוששין לזינוק בתחילת השחיטה, שאינו מצוי אלא בסופה. (וכ"כ רבנו ירוחם והטור). והרשב"ש כתב שרבא יפרש שזינוק עדיף, ולשון 'עד' קאי ארישא, ע"ש).

ג. קדשים שנטמאים ללא הכשר ע"י משקה – האם הם מטמאים במגעם דברים אחרים, או שמא לא נפסלו אלא הם בלבד?

א. דם פסולי המוקדשין מותר בהנאה ואינו טעון קבורה (כמים). והוצרך הלימוד לדם שיצא מחיים, קודם שנשחט הרוב, שמותר ואינו דומה לחלב שלהם. תוס'.

ב. אעפ"י שאין אכל מקבל טומאה אלא זה הראוי לאכילה ושהוכשר ע"י משקה – בקדשים אין הדבר כן, אלא אפילו עצים ולבונה שאינם אכילים – יכולים לקבל טומאה, חיבת הקדש מכשרתן ועושתן אכל. ואמרו בסוגיא שהוא דין דאורייתא. (והבשר – לרבות עצים ולבונה).

וכן שאר הקדשים (שנתקדשו קדושת הגוף ע"י כלי. רש"י תוס'. ע' מנחות קא) – הרי הם מקבלים טומאה אעפ"י שלא הוכשרו ע"י משקה, חיבת הקודש מכשרתם. וגם זה הוא דין תורה, ונפקא מינה – שאם נטמאו, דינם בשריפה. ואילו לא היתה זו אלא טומאה מדרבנן, היו תולין ולא שורפין.

(הרמב"ם ט"א י"ז) פסק שמהתורה צריך הכשר, וחיבת הקדש אינה מכשרת אלא מדבריהם. וע' בפסחים לה. מאידך לענין לבונה משמע ברמב"ם שחיבת הקודש מועילה מדאורייתא, (אך לא לענין עצים). ע' במפרשים ובמובא בזבחים לד. וע"ש בדף מו לענין חיוב האוכלים בטומאה. וע"ע רש"י ותוס' מנחות כא. קא. ובמנ"ח (קמה, ו) חידש שלדעת הרמב"ם עצים ולבונה צריכים הכשר מים מן התורה.

בפרה אדומה, אם חיבת הקודש דאורייתא או דרבנן – ע' תוס' כאן; שו"ת הרשב"א לב; טו"א חגיגה כג. יש מן האחרונים שיצא לחדש, שכלי שרת מקבלים טומאה מאכלים ומשקים מדין חיבת הקודש, שהרי הם כאכל, וכעצים ולבונה. (צל"ח פ"ק דפסחים אות קלב) ויש שחלקו על כך. ע"ש באות קלג; מנ"ח סוף מצוה קס. וע' שו"ת הרשב"א לב, שאין חיבת הקודש עושתן כאוכלין ממש, ואין זו טומאת אוכלין, אלא לומר שמקבלים טומאה אע"פ שאינם אכל).

ג. נסתפק ריש לקיש האם צריך של מנחות (- חלק יבש, שלא הוכשר ע"י משקה. וה"ה בשר קדש שלא בא במים. תוס'). האם הוא עושה ראשון ושני במגעו. ובארו בגמרא שלא נסתפק אלא בדאורייתא, אם מטמא את מגעו מן התורה (וקדשים הנוגעים בו דינם בשריפה) אם לאו, אבל מדרבנן – ודאי הוא עושה ראשון ושני (והנוגע בו – לא יאכל). ועלה הספק ב'תקו'. (ובירושלמי (חגיגה ג, ב) פשטו לקולא, מיתור הכתוב). (עצים ולבונה שנטמאים מפני חיבת הקודש, פשוט שאין עושים ראשון ושני. שטמ"ק אות ז, מכת"י. וע' שלמי שמעון).

דף לז

סז. א. השוחט בהמה מסוכנת – האם היא מותרת באכילה, ומניין?

ב. האוכל חלב של נבלה או טרפה – משום כמה איסורים הוא חייב?

ג. היכי דמי 'מסוכנת'?

א. המסוכנת אינה נאסרת באכילה. (ולא תאמר זאת החיה אשר תאכלו ומסוכנת לאו חיה היא – שמכך שהוצרך הכתוב ללמד שאיסור נבלה חל על איסור חלב, משמע שלא נאסרה קודם שנתנבלה משום 'מסוכנת', שאם מסוכנת אסורה, הרי כבר גילה הכתוב שאיסור טרפה (ובכלל זה מסוכנת) חל על איסור חלב, ושוב א"צ להשמיענו בנבלה, שהרי כל נבלה היתה מסוכנת. וגם אם תמצוי לומר שנתנבלה ע"י גיסטרא לא היתה מסוכנת אפילו שעה אחת ('אבע"א') – עדיין מדוע ייתר הכתוב וחלב נבלה וחלב

טרפה – אלא להשמיענו שיש לך אחרת כיוצא בה, שחלבה חלוק מבשרה, כלומר חלבה אסור ובשרה מותר, והיינו מסוכנת.

ואי בעית אימא, יש ללמוד מן הכתוב ביחזקאל ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי – שהכוונה לבשר המותר, היינו מסוכנת. ומכאן יש לשמוע שהמסוכנת מותרת, שאל"כ מאי רבותא דיחזקאל).
ואולם קיים להו לרבנן, שאם שחט בהמה מסוכנת ולא פרכסה – נשמתה ניטלה ממנה קודם גמר השחיטה, ולכן הבהמה המסוכנת אינה מותרת בשחיטה אלא על פי סימני פירכוס שפרשו חכמים. (ומותר לכתחילה לשחטה. תוס'. ואעפ"כ כל אדם הרוצה להחמיר על עצמו ולהמנע מאכילת בהמה הנוטה למות – הרי זה משובת, כמו שהחמיר יחזקאל. פוסקים).

ב. איסור נבלה, וכן איסור טרפה, חלים על איסור חלב, ולוקה שנים. (וחלב נבלה וחלב טרפה... ואכל לא תאכלהו – והלא כבר אסור משום כל חלב וכל דם לא תאכלו? אלא בא ללמד שחייב גם משום נבלה וטרפה.

(אם היא גם נטרפה וגם נתנבלה – לוקה משום שניהם, מלבד מלקות דחלב. עפ"י תוס' לעיל לב. וכן נ' שעובר בעשה דאינו זכוח בחלב דנבלה, לפי שיטת התוס' שאיסור זה קיים בנבלה).

ג. מסוכנת – כל שמעמידים אותה ואינה עומדת. ואפילו כחה בריא לאכול בקעיות וקורות, כיון שאינה עומדת – מסוכנת היא.

דף לח

סח. א. מהם סימני החיות שבשעת השחיטה, שעל ידם מתירים הבהמה המסוכנת? ומהם הסימנים בעוף?

ב. הסימנים האמורים – האם הם נצרכים להיות בסוף השחיטה, באמצעה, או בתחילתה?

ג. ולד שמתה אמו קודם שנולד, בלידה עצמה, או מיד אחר הלידה – האם הוא כשר לקרבן?

א. בהמה שהיא בחזקת מסוכנת, אינה מותרת בשחיטה אלא בסימני חיות שמנו חכמים. וזה פירוט הסימנים לשיטות השונות:

רשב"ג (הרי"ף, תוס', רשב"א, רש"ל ורש"א, גורסים: 'רבן גמליאל') אומר: עד שתפרס ביד וברגל.

רבי אליעזר אומר: דיה אם זינקה (= שנופחת בגרונה והדם מזנק בכח מבית השחיטה. ואפילו שחט בלילה ולא ראה שזינקה, ולמחר השכים ומצא כתלי בית השחיטה מלאים דם – כשרה. ר' שמעון אליבא דר"א).

וחכמים אומרים: אינה מותרת בזינוק (עפ"י גמרא) אלא עד שתפרס ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה. (יש מן הפוסקים שפסק כר"א. ודעת יחיד היא).

וכן גועה בקול עבה וחזק (ולא במעומעם), התריזה רעי בכח (ולא די בשותתת), וכן כשכשה באונה – הרי זה פירכוס. (רב. ואפילו לדעת רשב"ג. תוס'. אבל כשכוש הזנב אינו מועיל לרשב"ג, וכן לדעת ר' אלעזר בר' יוסי בברייתא).

סימנים אלו מועילים הן בבהמה גסה הן בבהמה דקה.

כפיפת יד פשוטה – הרי זה סימן המועיל לדעת חכמים, בין בבהמה גסה בין בדקה (שמואל. וכן הלכה. רז"ה, רשב"א, ר"ן (וע"ע בחודשיו), רבנו ירוחם, טור. וכן נקט הש"ך לעיקר. ואולם הרי"ף הרמב"ם והסמ"ג לא הוכירו הלכה זו. עב"י).